

Vetenskapliga utryckningspatruller till arbetsplatser där problem uppstår

GRUPPRAPPORT

Jan Beskow

Utvecklingens tempo medför att undersökningar av arbetslivsproblemen fort blir inaktuella. Tvärvetenskapliga punkt-bearbetningar av akuta problem är emellertid möjliga men skulle kräva speciella undersökningsteam tex vid socialmedicinska institutioner, gärna "vetenskapliga utryckningspatruller".

Rapportören är tf lärare vid socialmedicinska kliniken i Umeå.

Två frågor var av annan natur än de övriga vi diskuterade. Den ena rörde behovet av en samlad *litteraturoversikt* över detta tvärvetenskapliga område. Den andra gällde den just nu aktuella frågan om *lagring av försäkringskassestatistik*. Det är viktigt att det även i fortsättningen blir möjligt att göra fleråriga studier över sjukskrivningsmönster. Statsmakterna borde påverkas till beslut i den riktningen.

Diskussionen berörde i övrigt fyra områden:

- 1) värdering av arbete
- 2) arbetets utformning
- 3) utestängning och utslagning samt
- 4) metodfrågor.

1. Värdering av arbete

En rad frågor rörde arbetets värde. Det framhölls att arbetsmotivationen ej bara beror på individen utan också på arbetssituationen. Finns det i denna över huvud taget någon möjlighet att känna arbetsglädje? Är arbetsuppgifterna sådana att någon kan känna motivation för dem?

Hur värderar "de utslagna" själva sitt arbete? I frågor om förtidspension gäller det ständigt: är det positivt eller negativt att bli pensionerad?

Grupp rapport från symposium anordnat av Medicinska Forskningsrådet 16—17 okt 1975.

Vad säger de själva? Och de som inte vill och heller inte söker arbete, hur värderar de sin situation?

Hur värderar företagen arbetet? Och vad betyder en låg värdering av arbetet bland arbetstagnarna, tex för frånvaron och därigenom för företaget?

Vidgar vi detta perspektiv kan vi fråga hur fritiden är relaterad till arbetet. Oftast är väl låg motivation och låg aktivitet i arbetet kombinerad med en passiv inställning till fritiden. Men för andra är det sannolikt så att fritiden fungerar som en kompensation, en möjlighet att existera trots ett trist och besvärligt arbete. Vi tar ofta för givet att alla, inklusive de som blir utslagna ur arbetslivet, ser arbetet som ett mål i sig. Kanske fungerar det i stället oftare så att arbetet är ett medel att nå andra mål. I så fall vilka och hur fungerar detta inom olika åldersklasser?

Frågan kan vidgas än mer och gälla arbetets värde i ett samhällsperspektiv. Om den socioekonomiska utvecklingen går mot allt färre, men allt mer kvalificerade personer i arbetslivet och om därför ett allt större antal människor helt enkelt inte behövs som arbetskraft, så är det kanske rimligt att ta konsekvenserna av detta. En sådan skulle vara att sudda ut den stränga åtskillnaden mellan arbete och fritid, att mjuka upp en sträng arbetsmoral och uppvärdera andra aktiviteter i stället. Dessa värderingsfrågor är viktiga, genom deras starka koppling till normbildningen. Metodologiskt är de emellertid svåra och kräver en utvecklad mjukdatateknik.

.....
I frågor om förtidspension gäller det ständigt: är det positivt eller negativt att bli pensionerad?
.....

En sådan skulle vara att sudda ut den stränga åtskillnaden mellan arbete och fritid, att mjuka upp en sträng arbetsmoral och uppvärdera andra aktiviteter.

2. Arbetets utformning

Hur arbetet värderas är av betydelse för dess utformning. Här nämndes bl a Gösta Rehns förslag om ett "flexiblare arbetsliv". Erbjudes arbetstgarna flera alternativ ges ju ett större spelrum för deras egna värderingar. I själva verket är ju en utveckling åt det hållet på gång: flexiblare arbetstider, rätt till ledighet för studier, förtidspensionsuttag.

Ett förslag som redan prövats är att ge nyanställda en inledande yrkesorientering. De skulle få arbeta på olika avdelningar för att sedan friare kunna välja det arbete som passar dem bäst. Därigenom skulle tendenserna att se arbetet som bara medel att tjäna pengar motarbetas till fördel för en mer differentierad syn på arbetet. Metoden har emellertid stött på motstånd av ekonomiska skäl, då den innebär lägre lön under nyanställningsperioden, vilket få arbetstagare accepterar. Å andra sidan frågades i gruppen om lägre lön för arbetstagaren måste vara en nödvändig konsekvens. Vad kan en förbättrad arbetsanpassning vara värd för pris för företaget?

3. Utestängning och utslagning

Det är måhända karaktäristiskt att "utslagning" i denna diskussion dominerat över "utestängning". Det senare drabbar framför allt de som från början är handikappade, de som är yngre och som gått ut grundskolan utan att kunna läsa. Här behövs både retrospektiva och prospektiva studier.

Vilka är vidare förstadierna till sjukdom? Vad menas med "förslitning" och vad betyder den? Människor upplever att de slits ner av sitt arbete och blir sjuka, men dessa förlopp är metodiskt svåra att studera. Gå till arbetsplatser med tunga, slitsamma jobb och ta reda på hur arbetet upplevs och vad som händer fysiologiskt!

Men det räcker inte att osystematiskt samla risk-faktorer. De måste också struktureras till en enhetlig modell över vad som är påfrestande i arbetslivet.

Vi skapar "nischer" åt oss, ej blott i privatlivet utan också på arbetsplatsen. Många handikappade fungerar därför att de, kanske med hjälp av en förstående arbetsledare, omgivits av en liten nisch av stödjande människor. Kanske en alkoholskadad just därigenom kan fungera någorlunda. Vid permitteringar bryts dessa nischer sönder. Arbetsvårdare, socialvårdare och läkare utanför företagen sitter oftast för långt bort för att kunna re-organisera dem. Arbetsplatsernas när-relationer måste studeras mer. En del av detta kan nås genom uppföljning av anpassningsgruppernas arbete.

Det sagda befriar givetvis inte från att inse de talrika sambanden mellan arbetsförmåga och yttre problem med bostad, familj, alkohol m m.

4. Metodfrågor

Arbetsmarknadsstatistiken är av stor betydelse inte minst i politiska sammanhang. Men den borde också kunna rymma många precisa uppgifter av betydelse för de här problemen. Även på lägre nivåer bör statistiska rutiner inarbetas, som tidigt informerar om begynnande problem.

Stora helst tvärvetenskapliga undersökningar behövs fortfarande. Problemet är utvecklingens tempo, som fort kan göra dem inaktuella. Viktigt vore att lansera undersökningsteam, t ex vid socialmedicinska institutioner, som var beredda att åka ut till arbetsplatser, kommuner m m, där problem uppstått, strukturera en undersökningsdesign, kanske också vara med att samla in data och bearbeta dem. Sådana vetenskapliga punkt-bearbetningar av akuta problem är nu möjliga, dels därför att det finns kvalificerad personal ute på arbetsplatserna som kan ställa de rätta frågorna, delta i undersökningarna och utnyttja resultaten, dels därför att bearbetningen kan gå snabbt med hjälp av datorer. Utvecklandet av sådana vetenskapliga utryckningspatruller kanske i all blygsamhet skulle kunna ses som en innovation inom svenskt arbetsliv.